

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA ȘCOLILOR CONFESIONALE ORTODOXE ROMÂNEȘTI DIN PROTOPOPIATUL CÂMPENI ÎN PERIOADA 1848-1918

Petre DIN

Abstract

Against the background of enormous changes which became more and more visible in the social, political, economical and cultural domains and because of the 1848-1849 Revolution, the Romanian nation profile in Transilvania stood out. The loyalty shown by the Romanians towards the Court of Viena during the revolution was hardly rewarded.

People witnessed the desolving of the old political discrimination of the Romanian majority people nation by the Romanian nation recognizing equality in 1863 and its confessions, the low through which the Romanian language is recognized as official in public administration in order to obtain religious (autonomy)/independence by the foundation of Greco-Catholic Mitropoly in 1853 and the Orthodox one in 1864, which brought to the extension of cultural institutions in the whole Transilvania and the raise of laic intellectually .

Referring to the role of laic and ecclesiastical intellectually, Keith Hitchens, said/remarked that /by the time constant pression of Hungarian people limited the activity in all schools remained, as before, the main institutions of the Romanian nation. In this context the confessional schools had an important role in the economic, social & cultural evolution of the Romanian nation Transilvania.

In spite of the encountered obstacles, the confessional schools from Câmpeni District will be the moral & spiritual guidance ideal of many young generations and will prepare Transilvanian people for the events of 1918 when it will be decided the unification with Great Romania ("Romania Mare"). It can be said that the cultural situation of the inhabitants in the Câmpeni district, was satisfying during 1848-1849. In each town there were schools, which were more or less up to standards, functioning, in spite of the hard times.

Studiul de față își propune să prezinte evoluția învățământului confesional ortodox din protopopiatul Câmpeni în condițiile dualismului austro-ungar. Pentru a realiza acest studiu am întreprins un demers teoretic privind izvoarele utile cercetării. În acest sens am adunat material din variate surse. Am consultat literatura religioasă, cărțile populare de „învățătură” sau „înțelepciune”. Convins de faptul că, realitatea vie a oricărui eveniment istoric se află în studiul arhivelor, am consultat Arhivele Naționale, Direcția Județeană Alba Iulia, fond Protopopiatul ortodox Câmpeni dar și fonduri documentare edite.

Înfrângerea revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania, a fost rezultatul divergențelor cu revoluția maghiară și al intervenției represive țariste și habsburgice. Ca urmare a acestui eveniment au fost desființate relațiile feudale dintre nobilime și iobăgime, a fost înlăturat sistemul politic al „celor trei națiuni” în care românii aveau statutul de „popor tolerat”, iar nobilimii maghiare, patriciatului secuiesc și săsesc le-au fost confiscate privilegiile de a deține toate funcțiile publice.

Dincolo de aceste aspecte s-au derulat și alte realități politice. După înăbușirea revoluției s-a reorganizat monarhia pe principiile absolutismului, centralizării și germanizării. Constituția imperială din 4 martie 1849 a rămas neaplicată și a fost abrogată oficial în decembrie 1851. Teroarea contrarevoluționară s-a concretizat prin dezarmarea legiunilor, prin arestările unor prefecti și tribuni, exemple relevante fiind acelea ale lui Avram Iancu și Axente Sever. Aceeași dimensiune a politicii imperiale este concretizată și prin suspendarea „Gazetei” lui G. Barițiu.

Pe teritoriul Imperiului Habsburgic s-a instalat regimul neoabsolutist coordonat de ministrul de interne al guvernului imperial, baronul Alexander von Bach. Autoritatea statului era concentrată la Viena, capitala imperiului în care era elaborată legislația pentru toate provinciile monarhiei. Limba germană a devenit limba oficială de stat. Biserica romano-catolică deținea un statut dominant în mediul cultural al imperiului.

În aceste condiții, Transilvania a devenit o provincie subordonată direct Guvernului Imperial din Viena. Ea era guvernată de un reprezentant numit direct de împărat ce-și afla reședința la Sibiu. Generalul Ludwig Wohlgemuth (1849-1851), prințul Karl von Schwarzenberg (1851-1858) și generalul Friederich Lichtenstein (1858-1860) sunt cei trei guvernatori care au administrat Transilvania în perioada anilor 1849-1860.

Desființarea iobăgiei și împrumutarea iobagilor cu sesia deținută anterior, liberalizarea activităților industriale și comerciale, introducerea telegrafului, construirea căilor ferate, generalizarea învățământului elementar în mediul rural sunt elemente importante pentru accelerarea modernizării societății transilvănene. Efectele legislației imperiale influențează pozitiv populația românească supusă anterior la o multitudine de restricții³⁰².

În pofida acestor progrese ale vieții materiale, cultural-școlare și bisericești, la nivelul sensibilității românilor erau multe frustrări. Tratatul la care românii au fost supuși după victoria trupelor austriece aliate cu cele țariste împotriva revoluționarilor maghiari, alăturat cu motivul ingraturii imperiale generat de nerecunoașterea și nerecompensarea jertfelor și meritelor românilor au provocat acute nemulțumiri liderilor români. Cenzura a fost introdusă și a devenit mai severă decât înainte de 1848. Singurul ziar românesc editat în această perioadă a fost „Telegraful român” de la Sibiu. Libertatea adunărilor și a asocierilor a fost suprimată cu excepția unui Sinod eparhial convocat de Andrei Șaguna, la Sibiu, în martie 1850³⁰³.

În condițiile neoabsolutismului Curții de la Viena care nu accepta nici o manifestare politică, preocuparea elitei românilor pentru învățământul național era o modalitate compensatorie de activism național. Transformările social-economice și noua legislație a vieții școlare transilvănene, post 1848, a favorizat activismul cultural al intelighenției românești, clar formulat în Adunarea Națională de la Blaj, 5/17 mai 1848: „înființarea de școli naționale românești în toate comunele rurale, desăvârșita libertate a învățământului”³⁰⁴.

După 1848 învățământul românesc cunoaște o oarecare dezvoltare, Curtea de la Viena fiind determinată de evenimentul revoluționar să acorde unele concesii, care vor favoriza pe termen lung extinderea rețelei școlare. Astfel, în 1851, statisticile școlare înregistrează în Transilvania un număr total de 2146 școli din care 742 românești³⁰⁵. În această perioadă interesul pentru învățământul de stat a scăzut și se constată un progres pentru școlile confesionale românești. S-au inițiat decizii în ceea ce privește îmbunătățirea localurilor de școală, pregătirea și școlarizarea învățătorilor. Se constată o creștere a frecvenței școlare; în 1851 dintre cei peste 75.000 de copii români de vârstă școlară, frecventau școlile peste 44.000 de copii³⁰⁶.

Instituția care a luat sub protecția sa școala a fost biserica. Putem afirma că „leagănul școlii satești din Ardeal este tinda bisericii”³⁰⁷, ea fiind singura instituție națională permisă românilor. Așa se explică în multe situații existența sub același „acoperiș” atât a școlii cât și a bisericii și faptul că preotului i-a revenit și statutul de dascăl. Școala confesională din Transilvania a fost înainte de toate un factor de conservare, un tip de „centură spirituală ce a ținut poporul strâns lipit de credință, de tradiție și de datinile lui”³⁰⁸. Ea a deținut rolul de veritabil scut de apărare a specificului național dar și o modalitate de apărare a națiunii împotriva sistemului dualist statal inaugurat la 1867, așa cum o dovedesc și documentele de arhivă ale protopopiatului ortodox Câmpeni. În acest sens, G. Barițiu menționa că: „Școlile noastre confesionale au totodată și caracter național”³⁰⁹.

Pe măsura derulării acestei perioade, constatăm că rețeaua școlară se dezvoltă, mai ales la insistența unor lideri ai bisericii, cum este mitropolitul Andrei Șaguna, care încă de la începutul activității sale a îndemnat populația românească să-și construiască școli, considerând că acestea sunt un factor puternic de conservare a limbii și a naționalității românești. Totodată el considera că școala este un instrument viabil de păstrare a culturii naționale³¹⁰.

Andrei Șaguna s-a născut la 1 ianuarie 1809 din părinții: tatăl, Naum și mama Anastasia, negustori cu renume. La vârsta de opt ani călugării iezuiți au început educația lui în spiritul bisericii romano-catolice. La insistențele mamei sale, tânărul Șaguna revine la credința ortodoxă. Andrei Șaguna se înscrie la Universitatea din Pesta propunându-și să studieze dreptul. În această perioadă se produce o schimbare profundă în mentalitatea tânărului Șaguna. Renunță la cariera de jurist și începe studiile de teologie la Vârșeț. Ascensiunea lui Șaguna în cadrul ierarhiei bisericii este deschisă.

³⁰² T. PAVEL, *Instituții românești moderne în Transilvania. Prelegeri universitare*, Cluj-Napoca, 1993, p.46.

³⁰³ M. PĂCURARIU, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 1992, p.295.

³⁰⁴ E. BROTE, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, anexa 10, p.35-36.

³⁰⁵ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p.400-401.

³⁰⁶ *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p.697.

³⁰⁷ Gh. TULBURE, *Mitropolitul Șaguna*, Sibiu, 1938, p.79.

³⁰⁸ *Ibidem*.

³⁰⁹ *Tradiție și modernizare în societatea transilvăneană 1850-1918*. Coordonator Teodor Pavel, Editura Accent, 2003, p. 119.

³¹⁰ M. PĂCURARIU, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol III, București, 1981, p. 105.

La 1 noiembrie 1833 este numit monah al mănăstirii Hepova din Smirnum și călugărindu-se a primit numele de Andrei. În 1834 devine diacon, protodiacon(1835), arhidiacon în același an, sîngel(1837), protosîngel (1838) și arhimandrit (1842).

După moartea episcopului românilor ortodocși din Transilvania, Vasile Moga, Andrei Șaguna este confirmat episcop cu sediul la Sibiu în 1848. Ajuns în oraș, lui Șaguna i s-a făcut o mare manifestație de simpatie. Seara s-a organizat o serenadă, un student a recitat o odă omagială, iar G. Barițiu a rostit un discurs rugându-l să binecuvânteze drapelul național, atunci confecționat (albastru, galben, roșu) și să se situeze în fruntea națiunii pentru a-i apăra doleanțele.

Deși n-a renunțat la acțiuni politice, cum au fost acelea desfășurate la 1848-1849, și în cadrul dietei românești a Transilvaniei care a funcționat la Sibiu în anii 1863-1864, atenția lui va fi direcționată tot mai mult spre întărirea școlii și bisericii, convins fiind că „nu se poate concepe o organizare socială, fără școală. Școala este un izvor dătător de viață”³¹¹.

După desființarea neoabsolutismului, la data de 13 ianuarie 1861, Andrei Șaguna a convocat o conferință națională la Sibiu, acțiune la care a participat și episcopul românilor greco-catolici, Alexandru Șterca Șuluțiu. Conferința a promovat unitatea națională formulând chiar un angajament solemn în sensul că: „Afurisit să fie acel român care va mai încerca să strice legătura frățească ce trebuie să ne unească pe toți”³¹². În acest cadru, episcopul românilor ortodocși și-a exprimat opinia că românii aveau nevoie de instituții speciale pentru „ridicarea lor culturală”, în special, dezvoltarea școlii.

În curând, realitățile politice au urmat alt curs. Înfrângerea revoluției maghiare din 1848-1849 a impus în mentalitatea elitei politice maghiare o nouă strategie în refacerea Ungariei Mari: restabilirea raporturilor politice cu Habsburgii. Această înțelegere cu dinastia trebuia însoțită de acceptarea prealabilă a integrității teritoriale și a independenței constituționale a Ungariei.

Conflictul îndelungat cu ungerii, început la 1848, boicotul cehilor, a determinat eșecul experimentului liberal constituțional instaurat în 1861. Amplificarea tendințelor autonomiste în cadrul imperiului, înfrângerile din 1859-1866 în conflictele cu Franța și Prusia, au reprezentat premise favorabile pentru începutul „împăcării” între elita politică maghiară și austriacă.

Vizita împăratului Francisc Iosif și a împărătesei Elisabeta în 1865 la Budapesta era un indiciu clar al apropierii austriaco-maghiare. Proiectul lui Deák Ferenc de menținere a imperiului în schimbul recunoașterii „ordinii constituționale de la 1848” fusese acceptat de imperiu, așa cum afirmă istoricul clujean Teodor Pavel.

Guvernul liberal condus de Schmerling este înlocuit în iulie 1865 cu unul conservator. Ca urmare a negocierilor dintre aristocrația maghiară și cabinetul conservator austriac, în august 1865, Francisc Iosif a acceptat pierderea statalității Principatului transilvănean.

La 1 septembrie 1865, printr-un decret imperial, Dieta Principatului a fost dizolvată, legislația privind recunoașterea națiunii române, a limbii și a confesiunilor ei au fost abrogate și a fost convocată o nouă dietă a Transilvaniei. Convocată pe baza legilor electorale feudale din 1791, Dieta a votat, în 19 noiembrie 1865, „uniunea” Transilvaniei la Ungaria.

Autonomia confesiunilor din Ungaria restaurată în 1868, se va extinde și asupra școlilor transferând în bună măsură atribuțiile școlare asupra bisericilor naționale prin legea nr. XXXVIII/1868, care va oferi un nou impuls școlii populare confesionale. Legea prevedea învățământ obligatoriu pentru toți copiii de la 6 la 15 ani, cei de la 6 la 12 ani trebuiau să frecventeze cursurile școlii elementare iar cei de la 12 la 15 ani cursul de repetiție. Nefrecventarea școlii se pedepsea prin amenzi aplicate părinților în favoarea casei școlare. Orice clădire școlară trebuie să fie adecvată legii, adică localul școlii trebuie să fie spațios, uscat, luminos și bine întreținut. Planul de învățământ era stabilit de cei ce înființau sau susțineau școlile, dar era obligatoriu să cuprindă un număr de obiecte stabilite de stat prin lege. Tot conform acestei legi întreținerea școlilor confesionale se făcea din contribuția credincioșilor, deci nici biserica și nici statul, nici cel austriac, anterior anului 1867 și nici cel maghiar din timpul dualismului austro-ungar, nici biserica ortodoxă și nici cea greco-catolică, nu preiau asupra lor contribuția materială a întreținerii acestor școli³¹³.

Cel mai înalt for de conducere a învățământului confesional românesc transilvănean pentru ortodocși era Congresul Național-Bisericesc. Ca organ reprezentativ al întregii Transilvanii, alcătuit din 60 de laici și 30 de clerici la care se adaugă mitropolitul ca președinte, Congresul se întrunea la trei ani pentru a decide asupra problemelor fundamentale cultural-școlare. Pe baza articolului de lege numărul XXXVIII/1868, Congresul Național al Bisericii Ortodoxe din Transilvania, întrunit la 14 august 1868, a votat în toamna

³¹¹ C. ALBU, *Lumina din trecut*, Editura Științifică, București, 1992, p.183.

³¹² *Ibidem*.

³¹³ S. RETEGAN, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Cluj-Napoca, 1994, p.9.

aceluiași an, Statutul Organic, prin care stabilea că biserica „își regulează, administrează, conduce independent afacerile bisericești, școlare și fundamentale”³¹⁴.

Mitropolitul Andrei Șaguna va emite o serie de circulare care aveau drept scop îmbunătățirea activității școlare. Astfel, va emite circulara cu numărul 58/1872, în urma sesizării din partea ministerului că multe din școlile confesionale ortodoxe nu respectă în ceea ce privește edificarea și renovarea clădirilor școlare, legea XXXVIII/1868. El va solicita „edificarea de școli noi care să corespundă legii”³¹⁵.

Similar ca în multe alte localități, și în protopopiatul Câmpeni, școala s-a confruntat cu o situație dificilă imediat după revoluția pașoptistă, din lipsă de clădiri sau de învățători. Situația de regres va fi depășită în timpul neoabsolutismului, ajungându-se la o oarecare dezvoltare a școlilor confesionale, îndeosebi a celor ortodoxe. Pe măsură ce înaintăm spre dualismul austro-ungar și chiar în timpul acestuia, se vor construi noi edificii școlare, sporește numărul învățătorilor instruiți în seminarul din Sibiu, însă învățământul a continuat să se desfășoare la un nivel moștenit din perioada anterioară, situându-se în urma aspirațiilor și nevoilor sociale ale populației din zonă.³¹⁶

În comunele ce alcătuiesc protopopiatul Câmpeni au existat școli confesionale și înainte de 1868, dar documentele arhivistice păstrate sunt puține și de aceea este dificil să redăm o statistică exactă a acestor școli. Suntem în măsură să afirmăm doar că atât românii ortodocși cât și cei greco-catolici au înființat școli în această zonă dacă acestea nu existau la momentul de care discutăm.

Ca și celelalte protopopiate din Transilvania și cel al Câmpenilor are mai multe comune ardate. Numărul acestora s-a modificat de-a lungul anilor în concordanță cu modificările survenite de protopopiat, după cum o atestă documentele de arhivă. Pentru a ne forma o imagine aproximativă asupra protopopiatului din punct de vedere teritorial, prezentăm următoarele comune ardate³¹⁷.

1. Câmpeni	7. Suprapetrei	13. Albac
2. Certege	8. Ponelel	14. Arada
3. Sohodol	9. Vidra de Jos	15. Neagra
4. Sohodol Poiana	10. Vidra de Sus	16. Gârda de Jos
5. Sohodol Peleş	11. Vidra Medie	17. Gârda de Sus
6. Valea Verde	12. Secătura (azi Vadul Moților)	18. Lăzești
		19. Lăpuș

O altă statistică din 1909 prezintă următoarea configurație³¹⁸:

1. Albac	7. Neagra de Jos	13. Secătura
2. Arada	8. Lăpuș	14. Sohodol
3. Câmpeni	9. Lăzești	15. Suprapetrei
4. Certege	10. Peleş	16. Valea Verde
5. Gârda de Jos	11. Poiana	17. Vidra de Jos
6. Gârda de Sus	12. Ponelel	18. Vidra de Mijloc
		19. Vidra de Sus

În toate aceste comune funcționa câte o școală a confesiunii greco-orientale. Din clasificările de examen provenite de la aceste școli și păstrate azi la Arhivele Naționale, Filiala Alba Iulia, rezultă că acestea purtau denumirea de „școli române populare greco-orientale”, excepție făcând școala din Câmpeni, ce purta denumirea de „Școala normală greco-orientală”. În cazul în care o comună nu era capabilă să susțină singură școala confesională, din punct de vedere material, se făcea apel la o altă comună aflată în aceeași situație. Este cazul întâlnit în comunele Albac și Arada în anul școlar 1867/1868, când acestea susțineau împreună o singură școală, așa cum reiese din catalogul general păstrat. Aceeași situație este valabilă în anul școlar 1881/1882 în comunele Gârda de Jos și Gârda de Sus³¹⁹.

Una dintre școlile de renume ale protopopiatului Câmpeni, care funcționează înainte de 1868 și pe tot parcursul perioadei dualismului austro-ungar este Școala normală greco-orientală din Câmpeni. Printre primele documente referitoare la aceasta este scrisoarea trimisă de un părinte inspectoratului școlar, la 8 iunie 1868, în care solicita reînființarea clasei întâi care funcționa din 1866 împreună cu cea a greco-catolicilor.

³¹⁴ Statutul Organic, Sibiu, 1869, cap. I, art.1-3

³¹⁵ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Alba Iulia (în continuare ANDJAI), Fond Protopopiatul ortodox Câmpeni, dos.1/1872.

³¹⁶ R. FELEA, *Contribuții la istoria învățământului în Munții Apuseni*, în Apulum, XVIII, 1980, p.356-367.

³¹⁷ ANDJAI, Fond Protopopiatul Ortodox Câmpeni, dos.1/1878.

³¹⁸ ANDJAI, fond Protopopiatul ortodox Câmpeni, dos.1/1909.

³¹⁹ ANDJAI, fond Protopopiatul ortodox Câmpeni dos.1/1867 și dos.1/1882.

Se subliniază refuzul părinților de a-și trimite copii la școala greco-catolică datorită, în primul rând, incapacității învățătorului³²⁰. La această școală vom găsi în anul 1867 doar clasele a II-a, a III-a și a IV-a, după cum rezultă din clasificările elevilor realizate de învățătorii Basiliu Chirtop și Teodor V. Pocanu³²¹.

O altă situație specifică a acestei instituții rezultă dintr-un protocol al Comitetului parohial, datat 16 octombrie 1887. Conform acestuia în anul școlar 1887/1888, corpul învățătoresc a decis ca la clasa întâi, despărțământul întâi, învățător să fie Mihail Contesu, la clasa a II-a, despărțământul al II-lea și al III-lea, învățătorul Ioan Matora, iar la clasa despărțământelor IV, V, VI, învățătorul Nicolae Corchesiu. Instrucția în școala de repetiție urma să o realizeze învățătorul Mihail Contesu³²². Deci, rezultă din acest protocol că la Câmpeni se țineau cursuri de repetiție.

Școala normală din Câmpeni era susținută material prin eforturile populației locale, care solicita menținerea acesteia și chiar mărirea numărului de clase. Această instituție școlară, similar ca multe altele, din cauza condițiilor dificile, va recurge în cele din urmă la ajutor de stat. Această realitate este evidențiată de documentele păstrate pe anul 1909, în cadrul cărora se evidențiază o epistolă către Consistoriul arhiepiscopal din Sibiu, prin care acesta este anunțat că Școala normală din Câmpeni a solicitat ajutor financiar de la stat³²³.

Rețeaua școlară confesională a protopopiatului se va extinde și prin constituirea unei școli de fete. „Școala ca instituție care pregătește pentru viața tineretului unei națiuni trebuie să-și deschidă larg porțile și fetelor”, susținea un intelectual, P. Span. Încă din 27 martie 1869, Andrei Șaguna a indicat separarea băieților de fete și instruirea lor în clădiri separate, acolo unde era posibil, luând astfel naștere primele școli de fete³²⁴.

Școala de fete din Câmpeni se va înființa la propunerea lui Rubin Pațiu și sub auspiciile „Asociațiunii”, în anul 1876³²⁵. Ea se va număra printre școlile care vor putea apela la Astra, pentru susținere financiară.

Astfel, din scrisoarea din 22 februarie 1880 a Eforiei școlare din Câmpeni către protopopul Ioan Gal aflăm că Adunarea generală a Asociațiunii, în ședința de la Blaj, din 1878, alocă 200 de florini pe an, pentru școala de fete din Câmpeni, pe o perioadă de 3 ani, sumă pe care o va primi doar în momentul în care va face dovada înființării acestei școli. Protopopului îi revenea misiunea de a anunța Comitetul Astei de faptul că instituția funcționează³²⁶.

Sprrijinul acordat de Astra a fost insuficient spre a rezolva solicitările numeroase și variate, pentru că ceea ce n-au reușit guvernele ungare din milioanele de florini reprezentând impozitarea populației Transilvaniei, în mare majoritate română, era dificil să fie realizat cu fonduri mult mai modeste, cifrate la câteva mii de florini.

Tabel cu sumele alocate de ASTRA pentru stipendii, ajutoare și premii³²⁷

ANUL	SUMA ALOCATĂ	AVEREA TOTALĂ
1861/1862	600 florini	10.980 florini
1862/1863	1628 florini	17.924 florini
1863/1864	1920 florini	21.083 florini
1864/1865	1920 florini	22.644 florini
1865/1866	960 florini	24.309 florini
1866/1867	1480 florini	28.036 florini
1871/1872	2600 florini	57.078 florini
1876/1877	1895 florini	68.524 florini
1881/1882	1448 florini	80.669 florini
1886	810 florini	123.919 florini
1891	1783 florini	185.914 florini
1896	2796 coroane	215.243 coroane
1901	4347 coroane	542.203 coroane
1906	4590 coroane	824.812 coroane
1910	8360 coroane	922.985 coroane

³²⁰ *Ibidem*, dos. 1/1868.

³²¹ *Ibidem*, dos. 1/1867.

³²² *Ibidem*, dos. 1/1887.

³²³ *Ibidem*, dos. 1/1909.

³²⁴ Gh. TULBURE, *Școala sătească din Ardeal în epoca lui Șaguna*, Cluj, 1937, p. 64-65.

³²⁵ M. PAMFIL, *Astra*, Cluj-Napoca, 1986, p.275.

³²⁶ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Alba Iulia, *fond Protopopiatul ortodox Câmpeni*, dos. 1/1880.

³²⁷ T. PAVEL, *Instituții românești moderne în Transilvania. Prelegeri universitare*. Cluj-Napoca, 1993, p.134.

Atacul autorităților maghiare asupra existenței școlilor confesionale ortodoxe va provoca agitație la nivelul sensibilității românilor. Legea XXVI din 1893, permitea guvernelor Șándor Wekerle și Bánffy Deszo, intervenția statului maghiar în administrarea învățământului confesional ortodox. Se stabilea că învățătorii ordinari sau definitivi să fie salariați cu 300 de florini (600 coroane), iar cei suplinitori cu 200 de florini (400 de coroane). Se mai ofereau și 5 quinquinarii de 50 de florini pentru fiecare învățător, ca stimulent salarial. Nerealizarea acestor prevederi ale legii reprezenta un motiv de închidere a școlii confesionale române și de constituire a unei școli maghiare de stat³²⁸.

Antrenarea autorităților bisericești, a celor administrative locale, comunale și sătești în mișcarea de protejare a învățământului confesional românesc a avut rezultatele scontate. S-a reușit constituirea salariului de 300 de florini, s-au efectuat reparații la infrastructura școlilor, diminuându-se, astfel, efectele nefaste ale legislației școlare din 1893.

Începutul secolului XX nu va aduce o ameliorare a situației învățământului românesc ci o agravare a acesteia, prin apariția unor noi legi care aveau drept obiectiv desființarea școlilor confesionale și înlocuirea lor cu cele de stat, deci au loc în continuare politici de maghiarizare forțată. Noile inițiative opresive ale guvernărilor maghiari s-au concretizat prin promulgarea legii XXVII/1907, numită „legea Apponyi”, despre care Nicolae Iorga afirma că „trebuie să fie căușul în gură pentru organismul național românesc de supt coroana Sfântului Ștefan”. Obiectivul acestei legi a fost desființarea școlilor confesionale românești, sârbești, slovace, care urmau să fie înlocuite cu școli de stat cu limba de predare maghiară. Intențiile de deznaționalizare a școlilor nemaghiare rezultă și din scopul fixat școlii populare prin lege: „Fiecare școală și fiecare învățător fără considerare de caracterul școlii și de împrejurarea că beneficiază de ajutor sau ba, se îndatorează a dezvolta și conștiința apartenenței la națiunea maghiară, precum și modul de gândire religios, moral”³²⁹.

Spiritul opresiv al guvernului maghiar s-a reflectat și prin dispoziția ministrului Cultelor și Instrucțiunii, contele Apponyi Albert, în 1908, prin care în școlile primare de stat să se predea disciplina școlară, Religie, pentru elevii români, în limba maghiară. Reacția energică a Bisericii românești împotriva acestei reglementări a determinat anularea ei în 1914. Demersul Bisericii române de a salva școlile confesionale s-a concretizat în 1908 și prin constituirea unui „fond cultural din contribuția preoților și enoriașilor”. În pofida acestor eforturi, sute de școli românești din Transilvania și Banat au fost desființate. Arhiepiscopia mai deținea în administrația sa în 1912 doar 670 de școli³³⁰.

Școlile confesionale, cu toate dificultățile întâmpinate vor continua să-și manifeste rezistența alături de susținătorii lor, ierarhia bisericească și comunitățile locale. Documentele arhivistice sunt un argument puternic a luptei pentru supraviețuire a acestora.

Un impediment în direcția dezvoltării rețelei școlare confesionale îl reprezintă politica de înlocuire a școlilor confesionale cu cele de stat, așa cum am mai precizat în paragrafele anterioare. Multe școli vor fi în situația de a fi închise din motive, de multe ori nesemnificative. O astfel de situație este semnalată și în protopopiatul Câmpeni, în anul 1909. În acest sens, la 24 septembrie, Consistoriul arhiepiscopesc va solicita protopopului să ia de urgență măsuri deoarece inspectorul regal din comitatul Turda-Arieș a solicitat închiderea următoarelor școli: Albac, Lăpuș, Neagra de Jos și Secătura, pentru că „sunt defectuos înzestrate cu mobilier și rechizite necesare” și școala din Vidra de Sus pentru că „nu poate să cuprindă pe toți copiii obligați a cerceta școala”³³¹. În cele mai multe cazuri școlilor care erau în situația de a fi închise Consistoriul le va da avizul de funcționare.

Un alt pericol îl vor reprezenta școlile de stat care vor acapara o serie de copii ce erau ortodocși. O astfel de școală funcționa și la Câmpeni încă din 1884, iar din cei 76 de elevi, 13 erau ortodocși³³².

Izbucnirea Primului Război Mondial va agrava și mai mult situația școlilor confesionale. Dificultățile materiale vor fi tot mai presante contribuind în multe situații la închiderea sau transformarea școlilor confesionale în școli de stat. Un număr însemnat dintre copii vor fi ținuți acasă pentru a suplini bărbații plecați pe front. Chiar dacă o perioadă de timp învățătorii au fost scutiți de serviciul militar, ulterior vor fi înrolați și obligați să lupte pentru interesele chezară-crăiești ale Austro-Ungariei, interese străine națiunii române în general. Și până atunci s-a simțit lipsa învățătorilor calificați. Faptul accentuându-se, se va face apel la preoțime pentru a suplini cadrele didactice.

³²⁸ *Ibidem*, p. 144.

³²⁹ *Istoria învățământului din România*, vol.II, București, 1993, p.348.

³³⁰ M. PĂCURARIU, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului, 1867-1918*, Sibiu, 1986, p.152-164.

³³¹ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba Iulia, *fond Protopopiatul ortodox Câmpeni*, dos. 1/1909.

³³² *Ibidem*, dos. 1/1884.

În toamna anului 1918, aproximativ în nici o școală confesională nu se mai derulau cursurile din cauza războiului, dovadă fiind statisticile existente în cadrul arhivelor din Alba. Dificultățile erau generate de faptul că localurile școlare au fost puse la dispoziția autorităților militare pentru a putea fi utilizate ca spitale. Însuși Consistoriul va decide prin circulara din 18 decembrie 1914, că oriunde se solicită localul, să se evacueze și să fie predat spre a fi folosit în scopuri militare iar învățământul să se deruleze în alt local³³³.

Asupra aceleiași teme Consistoriul arhidiecezan va insista și în circulara din 4 august 1916, unde se afirmă: „Stăm în pragul noului an școlar 1916/1917. Îngrozitorul război izbucnit în vara anului 1914 mai durează și în zilele de azi și astfel școalele sunt silite să-și înceapă activitatea în aceleași condiții neprielnice din anul trecut. Elevii școalelor de repetiție, dacă e necesar pot fi dispersați de la cercetarea școlii pe întreg anul școlar prin eforturile forurilor superioare și școlare confesionale. Din cauzele arătate mai sus, durata anului școlar nu poate fi respectată de foarte multe școli, ba mai mult în multe parohii aceste școli nu vor funcționa deloc, copiii de vârstă școlară neputând a se instrui și rămân acasă, crescând astfel numărul analfabeților și așa destul de mare”³³⁴.

Documentul este un excelent argument în favoarea ideii că după izbucnirea Primului Război Mondial, situația școlii confesionale se agravează și mai mult. Statul maghiar va crea așa-numita „zonă culturală” în regiunile de graniță cu România Veche, care a urmărit mobilizarea învățătorilor, închiderea școlilor confesionale și rechiziționarea bunurilor acestora în interesul statului.

La finalul studiului se impun câteva concluzii. Pe fundalul unor vaste transformări tot mai vizibile în domeniul social, politic, economic și cultural, grație revoluției de la 1848-1849, s-a afirmat profilul națiunii române în Transilvania. Loialitatea manifestată de români față de Curtea din Viena în timpul revoluției a fost în mică măsură răsplătită. Vom asista la desființarea vechii discriminări politice a națiunii majoritare românești, prin recunoașterea egalității în 1863 a națiunii române și a confesiunilor sale cu celelalte națiuni și confesiuni, legea prin care limba română era recunoscută ca limbă oficială a administrației publice, la obținerea autonomiei religioase, prin înființarea Mitropoliei greco-catolice în 1853 și a celei ortodoxe în 1864, la extinderea instituțiilor culturale la nivelul întregii Transilvanii, afirmarea intelectualității laice etc.

Referindu-se la rolul intelectualității laice și ecleziastice, Keith Hitchins, constata că „pe măsură ce presiunea constantă de maghiarizare a limitat activitatea în toate celelalte domenii, Biserica și școlile ei au rămas, ca și mai înainte, principalele bastioane ale naționalității române”.

În acest context, școala confesională va avea un rol important în eliminarea înapoierii economice, sociale și culturale a națiunii române din Transilvania. Școlile confesionale din protopopiatul Câmpeni, în pofida dificultăților întâmpinate, își vor realiza idealul de îndrumător moral și spiritual al multor generații de tineri și vor pregăti românii ardeleni pentru evenimentele anului 1918 când vor decide unirea cu regatul României.

---

³³³ *Ibidem*, dos.1/1914.

³³⁴ *Ibidem*, dos. 1/1916.